

Jasmin Peco
Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu

UDK 316.7:005.44](497.6)

Socijalno-ekonomske i kulturološke implikacije globalizacijskih procesa (bosanskohercegovačka iskustva)

Sažetak

Proces promjena, bilo da je riječ o prirodi ili društvu, je nezaustavljiv. Taj proces može biti nekada usporen, a nekad intenziviran, zavisno kako od nepredvidljivosti prirode, tako vrlo često od neodgovornog ponašanja čovjeka. Sigurno je, međutim, da je proces društvenih promjena intenziviran sa nestajanjem tradicionalnih oblika društvenog odnosa i ustanovljavanjem modernog životnog stila. Sigurno je, također, da je pretpostavka procesu intenziviranja društvenog odnosa bila industrijalizacija započeta u 18. stoljeću. Koliko je riječ o modernom načinu života, a koliko o modernističkom, pitanje je koje zavređuje posebnu pažnju analitičara.

Procesi koji su u socijalno-političkoj teoriji označeni kao modernizacija i postmodernizacija su krajem 20. stoljeća zamijenjeni terminom globalizacija. Istina je, također, da stanovit broj teoretičara globalizaciju označava terminom „vesternizacija“. Samo po sebi je jasno zašto se neki analitičari radije odlučuju za ovaj potonji pojam.

Činjenica je da nova forma društvenog odnosa koja ima karakter globalnog, odnosno svjetskog procesa, nosi sa sobom promjene u svim društvenim segmentima. Riječ je o procesu koji je suprotan onome koji je bio dominantan kroz

srednjovjekovni, pa i novovjekovni period, a to je proces integracije nacionalnih privreda.

Implikacije takvih procesa na nerazvijene zemlje i zemlje u razvoju su vrlo prepoznatljive, pa se i Bosna i Hercegovina našla u vrtlogu snažnih socijalno-ekonomskih, političkih i kulturoloških strujanja i previranja.

Ključne riječi: globalizacija, modernizacija, postmodernizacija, identitet.

Uvod

Ovaj kratki tekst neće ponuditi temeljitu i detaljnu elaboraciju odnosa globalizacijskih procesa i promjena unutar bosanskohercegovačke stvarnosti, ali se nadamo da će potaknuti bar dio akademske zajednice i političke javnosti da pokažu više interesa za ovu i sličnu problematiku.

Namjera mi je da pokušam prepoznati, definirati i javnosti predstaviti samo neke od društvenih promjena koje se javljaju kao neminovna posljedica globalizacijskih procesa.

Utjecaji globalnih promjena se, prvenstveno, prepoznaju u oblastima socijalno-ekonomskog, političkog i kulturološkog života nekog društva. Također ću nastojati definirati načine utjecaja globalnih procesa, kao i dobre i loše strane ovih odnosa.

Jasno je da neka od navedenih pitanja fokusiraju problematiku kojom se bave analitičari ekonomske i socijalne politike, kao i kulturolozi, ali isto tako smatram da je potpuno opravdano i društveno potrebno ovaj problem analizirati i sa sociološkog stanovišta. Stoga će se ovaj tekst više baviti pitanjima identiteta i multikulturalnosti unutar globalizacijskih procesa, a manje ekonomskim i političkim implikacijama.

O globalizaciji

Pojam „globalizacija“ se u socijalno-političkoj i kulturološkoj teoriji i praksi javlja osamdesetih godina prošlog stoljeća. Označen je kao sinonim za tehnološki

napredak, novi oblik društvenog odnosa koji pretpostavlja brže i lakše međunarodne transakcije u skoro svim segmentima društvenog života.

Skoro je nemoguće zamisliti bilo kakvu intelektualnu diskusiju, predavanje, seminar, kongres, a da se ne pominje ovaj termin. Drugačije kazano, možemo s pravom konstatirati da je globalizacijski proces ovladao ljudima i njihovim životima. Implikacije toga procesa su prepoznatljive kako u načinu života pojedinaca tako i zajednica (Held, 1997).

Različiti su odnosi spram globalizacije, pa je tako neki poimaju i doživljavaju kao pozitivnu stvarnost neophodnu za razvoj svjetske privrede, proces koji je neizbježan i nezaustavljiv. Kod drugih, opet, upotreba toga leksema izaziva ljutnju, pa čak i strah, budući da vjeruju kako upravo globalizacija povećava nejednakost kako između zemalja tako i unutar zemlje, sprečava socijalni napredak, te značajno doprinosi povećanju nezaposlenosti i obaranju životnog standarda.

Realan pristup sagledavanju globalizacijskih procesa ostavlja prostor da zaključimo kako globalizacija otvara određene mogućnosti eksploatiranja nekih njenih prednosti, ali, istovremeno, nosi sa sobom niz neizbježnih rizika (Held, 1997).

Treba, međutim otvoreno kazati kako taj proces nosi sa sobom skoro obavezno prihvatanje novih sadržaja i dominantne uloge vrlo razvijenog svijeta, posebno Sjedinjenih Američkih Država, pa se, često, globalizacija markira pojmom „vesternizacija“, budući je taj proces započeo na prostoru razvijenog Zapada.

Socijalno-ekonomske implikacije na bosanskohercegovačko društvo

Pošto bosanskohercegovačka privreda nema značajno mjesto ni u regionalnim ni u svjetskim okvirima, to zahtijeva ozbiljan i oprezan pristup elaboraciji problematike o kojoj je riječ. Promjena karaktera društvenog odnosa, a samim time i karaktera vlasništva, rezultiralo je vrlo složenom situacijom u privredi. Temeljne pretpostavke uključivanja privrede u svjetske tokove, kao što su nove

tehnologije, veća produktivnost, kvalitet proizvoda, zaštita okoliša skoro su u cjelosti izostali i prelazak s državnog na tržišno reguliranje odnosa u privredi vrlo su vješto iskoristile elite za bespravno stjecanje ogromnog kapitala. Umjesto privrednog rasta, kontinuirano se bilježe deficiti u svim privrednim segmentima, što povećava ekonomsku, samim tim i socijalnu dubiozu bosanskohercegovačke stvarnosti (Sokić, 2000).

Strana ulaganja su vrlo skromna i, nakon početnog ushićenja, najčešće skoro svi ekonomski pokušaji završavaju protestima i štrajkovima prevarenih radnika. Može se, s pravom, kazati da su strana ulaganja bila više politička manipulacija nego dio osmišljene ekonomske strategije. Strane investicije su imale politički karakter i u sprezi s domaćim moćnicima su ništa više od dobro osmišljene pljačke privrednih resursa. Na taj način se unutar Bosne i Hercegovine implementirala transakcija procesa privatizacije. Stoga je potrebno što prije izraditi kvalitetnu legislativu koja će regulirati tu oblast, standardizirati privredne tokove i orijentirati se na vlastite stručne i prirodne resurse, kao i na privrede u okruženju, koristeći pri tome moderne tehnologije, koje bi dijelom bile usvojene iz drugih privreda, a dijelom kao rezultat domaćih dostignuća.

Privredna situacija koja je posljedica, pored ostalog, i globalizacijskih procesa, rezultirala je vrlo ružnom i tužnom socijalnom slikom. Naime, svakodnevno se povećava socijalna nejednakost i svakim danom smo sve dalje od socijalne pravde. Stanje unutar socijalne politike je potpuno neuređeno, samom činjenicom da je ta društvena oblast potpuno fragmentirana (Stiglitz, 2002).

Možemo, s pravom, kazati kako globalizacijski proces nije ništa dobro donio bosanskohercegovačkoj privredi, kao ni građanima Bosne i Hercegovine pa će zato trebati dosta znanja, napora, htijenja, političke volje i poštenja kako bismo se bar sporadično uključili u evropske i svjetske privredne tokove.

Kulturološki aspekti

Ako globalizaciju pojмимо kao približavanje kultura s ciljem stvaranja univerzalnih vrijednosti, onda bi smo mogli kazati da vrijednosti koje se diskretno nameću stanovništvu istočne hemisfere jesu, zapravo kulturološka obilježja Zapadnog svijeta.

Prihvatanje određenih kulturoloških vrijednosti stvara bojazan kod inferiornijih kultura od gubljenja kulturološkog identiteta. To su procesi koji idu u pravcu stvaranja megakultura i meganacija gdje su male i slabe kulture i nacije praktično osuđene na postepeno nestajanje. Istina, s druge strane ukidaju se barijere migriranja stanovništva i lakše asimilacije u domicilne kulture (Stiglitz, 2002).

Tradicionalni oblici udruživanja se, kao istrošeni i neupotrebljivi, povlače pred modernošću. U uslovima liberalne demokracije individualizam kao princip društvenog odnosa zamjenjuje dosadašnji princip kolektiviteta.

U vrtlogu ovako složenog kulturološkog gibanja, „mali“ narodi se najčešće pozivaju na ono što ih kulturološki određuje kao što su jezik, vjerska pripadnost, povijest, tradicija, i običaji. U takvoj konstelaciji društvenih odnosa takvi narodi se nastoje oduprijeti kulturološkoj unifikaciji koja je, prvenstveno, temeljena na tehnološkim i ekonomskim pretpostavkama.

Identitet je realna politička i kulturološka činjenica. Međutim, najčešće govorimo o nacionalnom identiteu koji potire druge, manje bitne ili manje agresivne identitete. Kao rješenje „susreta“ kultura savremeni analitičari socijalno-političke teorije i prakse ustanovili su pojam „multikulturalizam“. Riječ je, zapravo, o ideji skladnog života različitih društvenih grupa.

Pobornici multikulturalizma osporavaju liberalizam. U multikulturalnom prostoru, funkcioniraju društvene grupe prema antropološkom vremenu, vremenu svog razvoja (Stojanov, 2002). Je li princip multikulturalizma formula uspješnog rješavanja globalizacijske agresije, pokazat će vrijeme.

Postepenom nestajanju kulturoloških identiteta doprinose i sve prisutniji i složeniji medijski utjecaji. Ljudi iz svog stana, sa svog radnog mjesta imaju priliku da se upoznaju sa svim kulturološkim novinama, te da, prema vlastitoj naklonosti, pozivajući se pri tom na princip individualizma, odabiru ono što im odgovara, potiskujući tako neka obilježja kulture u kojoj su rođeni.

Završni komentar

Na osnovu rečenog, može se konstatirati da globalizacijski procesi u proteklom periodu nisu u značajnoj mjeri uvažili napore nedovoljno razvijenih zemalja i zemalja u tranziciji, pogotovo kad je riječ o nastojanjima uključivanja u globalne tokove.

Iako je odavno pripreman i najavljivan, rijetki su ga ozbiljno shvatali, naročito bivše socijalističke države koje su u tom vremenu bile u fazi društvenog prestrukturiranja. Skoro sve zemlje postsocijalističkog perioda odredile su se za tranzicione procese. Nakon prvih promjena, unutar tih zemalja došlo je do zastoja, što je dodatno povećalo jaz između visokorazvijenih i nerazvijenih zemalja.

Iako globalizacija, bar deklarativno, vodi približavanju kultura ona rezultira i ozbiljnim posljedicama koje svoj izraz nalaze u nezadovoljstvu nacionalnih država i stvaranju etničkih saveza.

Bilo da je tumačimo kao modernizaciju društvenog odnosa ili amerikanizaciju stila života, globalizacija se, najčešće, označava kao nepravedan proces koji ne proizvodi proklamovano opće dobro.

Krajnji je cilj globalizacijskog procesa stvaranje velike svjetske zajednice s univerzalnim vrijednostima. Međutim, unutar toga galopirajućeg procesa, izostala je humanistička dimenzija pa je umjesto čovjeka u središte svoga interesa stavljen profit.

Literatura

1. D. Held, *Demokratija i globalni poredak*, Beograd 1997.
2. D. Stojanov, *Bosna i Hercegovina od 1995. Tranzicija i rekonstrukcija privrede*, Sarajevo, 2002.
3. Dž.Kin, *Mediji i demokratija*, Beograd 1995.
4. J. Stglitz, *Sjene globalizacije*, Berlin 2002.
5. S. Sokić, *Tranzicija-iluzija ili budućnost*, Beograd 2000.
6. Z. Lagumdžija, *Bosna i Hercegovina 2010*, Sarajevo 2002.